

Verdieping 4 – CAST Ontwerpmarathon 2012: Koningsplein

Op vrijdag 20 en zaterdag 21 januari 2012 organiseerde CAST zijn tweede Ontwerpmarathon, een 24 uur durende ontwerpwedstrijd. De opgave was het vinden van een nieuwe betekenis voor het Tilburgse Koningsplein. Vijftien teams met architecten, stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, stadsantropologen en een enkele projectontwikkelaar, gingen vol enthousiasme aan de slag. Wij vroegen de ruimtelijke en architectuurhistorische context van het plein te analyseren, een scenario en ontwerpogave voor de toekomst te formuleren en het resultaat te presenteren aan het Tilburgse publiek.

In de jaren zestig moest de volkswijk Koningswei plaatsmaken voor de nieuwe ontwikkelingen die het Koningsplein zouden vormen. Hierover presenteerden Stichting Straat en Stadsmuseum Tilburg op 1 november 2011 het boek

Koningswei: van villapark tot volkswijk met oude verhalen en foto's. In samenwerking met deze partijen organiseerde CAST de boekpresentatie en lezingavond waarbij we ingingen op de historie van het Koningsplein.

Deze historie was tijdens de Ontwerpmarathon de onderlegger voor het ontwerpend onderzoek naar de toekomst. Door programmatische verschuivingen in de Tilburgse binnenstad is het Koningsplein opnieuw actueel. Het plein verbindt het nieuwe woongebied Piushaven ten zuidoosten ervan met het stadscentrum en met het door Jo Coenen ontworpen Kunstcluster ten westen van het plein. Maar ook verplaatst stedelijk programma, zoals de stadsbibliotheek en de markt, zich wellicht naar de nieuwe Spoorzone. Deze actualiteit vormde het uitgangspunt voor de deelnemende ontwerpers om de positie van het plein te herzien.

Na een lange dag en nacht zonder slaap, met lezingen en rondleidingen over het plein, inspirerende indringende discussies, fanatiek produceren, volgden zaterdagmiddag vijftien verrassende en inspirerende presentaties. De resultaten zijn in februari 2012 tentoongesteld in de Bibliotheek

Tilburg Centrum. Een vakjury maakte op donderdag 1 maart het winnende ontwerp bekend, tijdens een avond waarop we met de stad en deelnemers in gesprek gingen over de toekomst van het Koningsplein.

In deze CASTverdieping vindt u het juryrapport en een beschouwend overzicht van de resultaten van de Ontwerpmarathon. Als achtergrond zet redacteur Leon Sebrechts daarnaast beknopt de weerbarstige historie van het Koningsplein uiteen. Meer over de Ontwerpmarathon, de resultaten en het plein vindt u op www.ontwerpmarathon.nl en www.castonline.nl.

CAST heeft met dit initiatief Tilburgs meest bediscussieerde stadsplein opnieuw centraal gesteld, met verfrissende toekomstperspectieven als resultaat, ingebracht door (jonge) ontwerpers. We hopen dat deze bij zullen dragen aan de ontwikkeling van het Koningsplein, zodat het in de toekomst weer meer dan een programmatisch sluitstuk kan zijn voor de Tilburgse binnenstad.

Bas van der Pol & Evelien Pieters, programmamakers CAST

Wat is CAST

CAST is een lokaal architectuurcentrum dat op 22 december 1994 werd opgericht om tegemoet te komen aan de sterk groeiende belangstelling voor architectuur en stedenbouw in Tilburg en omgeving. Doelstelling van CAST is de belangstelling voor, en het denken over architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant blijvend te stimuleren. CAST stelt zich op als podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het centrum organiseert onder meer debatten, lezingen, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties. CAST richt zich daarbij zowel op professionals die betrokken zijn bij architectuur en stedenbouw, als op het brede publiek.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

- 1 Voorwoord
- 2 Een roerige geschiedenis
Honderdvijftig jaar ontwikkelingsstrategieën voor de Koningswei
- 3 Ontwerpmarathon Koningsplein
Aanhaken of loskoppelen? Vijftien ontwerpen voor het Koningsplein samengevat tot twee scenario's
- 6 Juryrapport Ontwerpmarathon Koningsplein

centrum voor architectuur en stedenbouw tilburg

Verdieping nr. 4, 2012

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg
Deprez gebouw
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
F 013 5449669
E info@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 4, 2012

Ontwerpmarathon 2012: Koningsplein

Werksfeer Ontwerpmarathon Koningsplein | Foto: Willie-Jan Staps

Een roerige geschiedenis

Honderdvijftig jaar ontwikkelingsstrategieën voor de Koningswei

Auteur: Leon Sebregts

De Koningswei is door de jaren heen zonder twijfel het meest bediscussieerde stukje stad in Tilburg, en misschien wel in heel Nederland. Op weinig plaatsen heeft de architectuurgeschiedenis de afgelopen anderhalve eeuw zo'n concreet gezicht gekregen als in dit deel van Tilburg. Van de vestigingsplaats van Koning Willem II ontwikkelde de Koningswei zich tot de eerste planmatig opgezette buurt in Tilburg. Vervolgens kreeg de (laat) Moderne Beweging er voet aan de grond en mocht uiteindelijk Jo Coenen op deze plek proberen de idealen van de 'compacte stad' vorm te geven. Met het organiseren van de Ontwerpmarathon Koningsplein voegt CAST een nieuw hoofdstuk toe aan de lange en controversiële historie van de Koningswei.

Tilburg samengestelde stad

Tilburg kent geen concentrisch groeimodel, maar heeft zich ontwikkeld als een samenklontering van agrarische nederzettingen aan driehoekige knooppunten in het wegennetwerk, de zogenaamde herdgangen. Van stedenbouwkundige planning was in de negentiende eeuw nog nauwelijks sprake en de bemoeienis van de overheid met de ruimtelijke ontwikkeling van de stad beperkte zich tot het hoogst noodzakelijke. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de eerste planmatige invulling in de stad van een particulier afkomstig is. In 1866 ontwierp de Tilburgse architect Henri van Tulder in de door hem aangekochte achtertuin van het voormalige paleis van Koning Willem II het 'Stratenplan Koningswei'. Deze vroege vorm van projectontwikkeling bestond uit een halfrond plein achter het vroegere paleis met van het plein in zuidoostelijke richting weglappende straten en was bedoeld als villawijk voor de meer welgestelde inwoners van Tilburg. De Koningswei heeft echter nooit de beoogde doelgroep bereikt, maar ontwikkelde zich tot een arbeidersbuurt met dicht opeengepakte, eenlaagse woningen.

Een opvallende samenwerking

De terughoudende instelling van de gemeente veranderde met de invoering van de Woningwet in 1902. Door de enorme bevolkingsgroei (Tilburg groeide tussen 1900 en 1952 van 40.000 naar 140.000 inwoners) was het door de gemeente ontwikkelde Algemeen Uitbreidingsplan uit 1917 echter al snel achterhaald. In heel Tilburg, maar in de Koningswei in het bijzonder, was sprake van verkrotting langs de verouderde wegenstructuur. Om tot oplossingen te komen, stelden stedenbouwkundigen Jan van der Laan en Auke Komter twee 'Plannen in Hoofdzaken' op (1940 en 1953). Het duo overbrugde in Tilburg, in hun strijd tegen de dichtslibbende binnenstad, de tegenstellingen die na de Tweede Wereldoorlog leefden tussen de architectuuropvattingen van de Delftse School (Van der Laan) en de Nieuwe Zakelijkheid (Komter). In de plannen zijn dan ook zowel traditionele als meer functionalistische elementen terug te zien. Het 'Cityplan' uit 1958 vormde het slotstuk van deze

openvolging van plannen en stelde een rigoureuze herstructurering van de binnenstad voor. Rondom het centrum kwam een vierbaans cityring, met op de plek van de woonbuurt Koningswei een groot marktplein.

Tilburg centrale stad

Burgemeester Cees Becht nam het Cityplan integraal over in zijn acht-jarenplan ('Plan van 72 miljoen') dat in 1959 verscheen. Becht en de zijnen ontwikkelden een grote dandrang om van Tilburg een regionaal centrum te maken, dat als vestigingsplaats aantrekkelijk zou zijn voor bedrijven en onderwijsinstellingen. Deze instelling van het gemeentebestuur en het feit dat Tilburg door ontkerkelijking en de neergang van de textielindustrie in korte tijd een 'stad vol gaten' was geworden, zorgde ervoor dat de Moderne Beweging in Tilburg haar grootschalige plannen ten uitvoer kon brengen. Becht oogstte bewondering voor zijn voortvarende werkwijze en samen met Rotterdam was Tilburg in die dagen een voorbeeld voor modern Nederland. Architectengemeenschap Van den Broek en Bakema werd gevraagd, naar aanleiding van hun Lijnbaanplannen in Rotterdam, ook in Tilburg de centrumplannen vorm te geven. Jaap Bakema en projectarchitect Wim van der Jagt namen in hun uiteindelijke ontwerp voor de Koningswei de gemeentelijke plannen één op één over, maar voegden er een kernwandgebouw (de Kattenrug) aan toe om de verbinding tussen de binnenstad en het nieuwe marktplein (Koningsplein) te leggen. In de filosofie van het bureau waren dergelijke kernwandgebouwen grootschalige stedelijke complexen met een overlap aan functies, die structuur in de stad brachten, stedelijke ruimten afbakenen ('stadskamers') en routes begeleidden.

Scharnierpunt

Plan Koningswei is vanaf 1969 in etappes gebouwd. Pas in 1975 kwam het laatste element, de Kattenrug, gereed. In de tussentijd had er een omslag plaatsgevonden in het denken over de stad. In Tilburg kreeg dit nieuwe gedachtegoed vorm in het Structuurplan Oude Stad (SOS) uit 1975, dat uit-

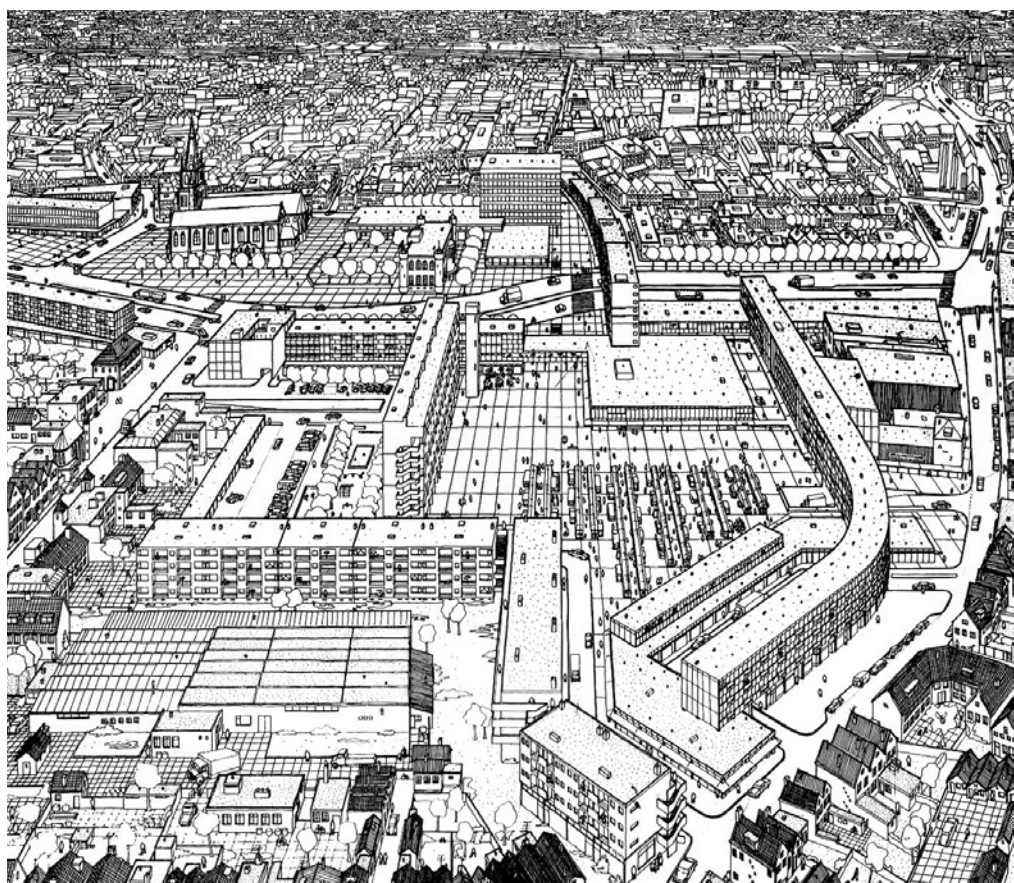
gaat van kleinschalige verbeteringen en vernieuwing met de historische stad als uitgangspunt. Hoewel Bakema de roep naar kleinschaligheid en geborgenheid had zien aankomen en hier in plan Koningswei zeker op heeft geanticipeerd, werd het plan door tegenstanders van de moderne grootschaligheid als kop van Jut gebruikt. Achteraf is dit niet geheel terecht, aangezien het plan te beschouwen is als een gebouwde uitingsvorm van de interne discussie binnen het naoorlogse modernisme, waarin Bakema namens Team 10 een belangrijke speler was. Twijfels over de maakbaarheid van de samenleving en de vooroorlogse functiescheiding en een toenemende aandacht voor de menselijke maat en voor de monumentaliteit van de historische stad, bepaalden vanaf 1947 de congressen van het Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM), het internationale platform van de Moderne Beweging. Vergeleken met woningbouwplannen uit dezelfde periode heeft de Koningswei (met name de vanuit de binnenstad oprijzende Kattenrug) een grote mate van contextgevoeligheid in zich, zijn woningbouwplattegronden zeer divers ('voor ieder wat wils') en is het gevelbeeld met al zijn weloverwogen ontworpen hoeken, gaten, galerijen, balkons en trappenhuisen zeker niet eentonig te noemen.

Tilburg compacte stad

In de jaren tachtig verslechterde de publieke opinie over de Koningswei. De cityring bleek een te grote barrière, de hoeveelheid winkelruimte rond het Koningsplein was te ruim bemeten en het uitgaanscentrum van Tilburg breidde zich oostwaarts uit richting het Piusplein, waardoor de Kattenrug een obstakel werd tussen het winkelhart en het uitgaansgebied van Tilburg. De barrière werd halverwege de jaren tachtig deels geslecht met de aanleg van de Emmapassage dwars door de Kattenrug. Jo Coenens 'Pleinenplan' moest in de jaren negentig een brug slaan tussen de schaal van de binnenstad en die van het Koningsplein. Met relatief kleine ingrepen aan straatprofielen, kunstwerken, straatmeubilair en het toevoegen van pergola's op het Willems- en Koningsplein trachtte Coenen de door de modernen onbestemde ruimte een bestemming en een duidelijke begrenzing te geven.

Luchtfoto van de buurt Koningswei (1960) met de plannen van de gemeente Tilburg er overheen geprojecteerd | Foto: Regionaal Archief Tilburg

Plan Koningswei van Van den Broek en Bakema (1965), tekening Frans Hooykaas | Beeld: Huygens, W., Levende steden.Tilburg, Rotterdam 1966

Ontwerpmarathon Koningsplein

Aanhaken of loskoppelen? Vijftien ontwerpen voor het Koningsplein samengevat tot twee scenario's

Auteur: Leon Sebregts

De deelnemende teams aan de Ontwerpmarathon zijn over het algemeen met dezelfde uitgangspunten aan de slag gegaan. Wellicht is de enigszins sturende aanpak, bestaande uit een tweetal lezingen voorafgaand aan de Ontwerpmarathon, hiervoor verantwoordelijk. Oplossingsrichtingen getuigen veelal van een grote realiteitszin. Op het team Krachtgroen na, dat het Koningsplein zodanig aan zijn lot wil overlaten ('urban survival') dat op termijn de vos zijn weg naar Tilburg weet te vinden, waagt niemand zich aan hele extreme scenario's voor het plein en omgeving. De resultaten zijn typerend voor een generatie ontwerpers die sloop en nieuwbouw en het van bovenaf opleggen van een compleet nieuw plan, niet meer als het enige juiste antwoord ziet. Een opvatting die door de huidige economische situatie steeds verder begint door te dringen in het vakgebied. Er is slechts één team (Kings of Convenience) dat minder behoudend te werk gaat en voorstelt alle gebouwen van Van den Broek en Bakema rondom het Koningsplein af te breken.

Sfeerimpressie Ontwerpmarathon Koningsplein /
Foto's: Willie-Jan Staps

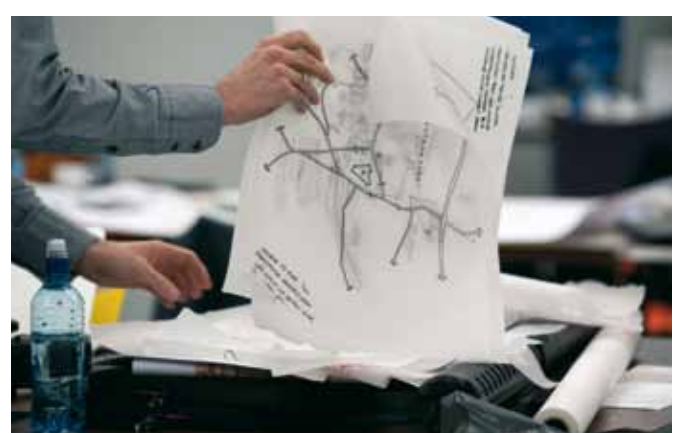
Vrijwel alle teams noemen in hun analyse de programmatische uitholling van het Koningsplein en het plein als missende schakel tussen een aantal groene ruimten in de stad. Verschil van inzicht bestaat er vooral over de vraag of het plein wel of niet als stad plein voor de binnenstad van Tilburg behouden en van betekenis moet blijven. Dit dilemma, dat al vijftig jaar het denken over het Koningsplein bepaalt, ontwikkelt zich ook gedurende het verloop van de Ontwerpmarathon tot de centrale vraag.

Uitholling programma

In de week van de Ontwerpmarathon werd bekend dat de Bibliotheek Midden-Brabant in 2016 van het Koningsplein naar de Spoorzone gaat verhuizen. Tevens onderzoekt de gemeente op dit moment of ook het stadskantoor in de Spoorzone gevestigd moet worden. De deelnemende teams zien in deze programmatische uitholling een rampscenario voor het Koningsplein. Het centrum van Tilburg zal in noordelijke richting gaan verschuiven met grote gevolgen voor het toch al niet centraal gelegen Koningsplein. Team 2.012 geeft aan dat de herontwikkeling van de Spoorzone het Koningsplein 'leegzuigt'. Volgens Wei 4 ontstaat in Tilburg met de Spoorzone een gebied met een nationale uitstraling, heeft de binnenstad een regionale functie en dient het Koningsplein en omgeving nog slechts een lokaal belang.

Markt, woonbuurt of bestuurscentrum?

Vrijwel alle teams dragen een oplossing aan voor de dreigende programmatische krimp rondom het Koningsplein. De oplossingen vallen in drie groepen uiteen. Om te voorkomen dat ook de markt in de toekomst naar de Spoorzone vertrekt, bestaat een eerste denkrichting uit het 'permanenter' en meer gediversifieerd maken van de markt. Het plein is nu slechts op vrijdagochtend en zaterdag als marktplein in gebruik en schittert de rest van de week door zijn uitgestrekte leegte. De teams Wei 4, KEES en Buro van SAM hebben elk een eigen invulling voor dit scenario. Wei 4 ontwerpt een groot driehoekig vakwerkdak op dertien meter hoogte, waarbij in de constructie kiosken zijn opgenomen. Door het hoge dak, kunnen kermisattracties nog steeds op het Koningsplein terecht. KEES gebruikt het archetype van de marktkraam als uitgangspunt om stalen stellages te bouwen rondom een driehoekige buurtmoestuin. Buro van SAM introduceert een drietal organisch gevormde paviljoens onder een gezamenlijk dak, waarin standaard marktkraamunits gehuurd kunnen worden.

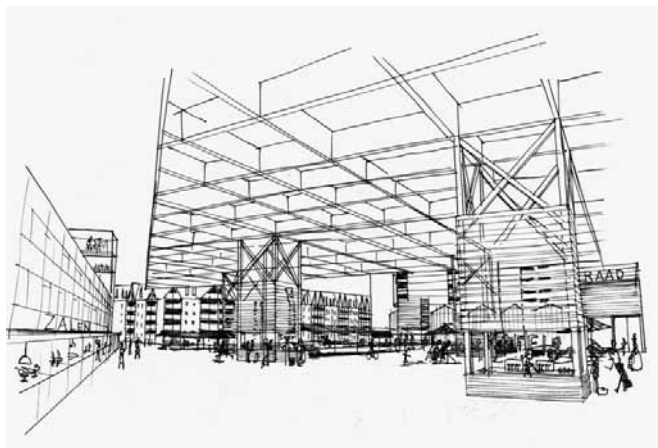

Team 9 | SAAJ

Team 1 | Team K13

Team 2 | Wei 4

Team 4 | Team 2.012

Team 6 | KEES

Team 7 | Luijten Smeulders Architecten

Team 10 | Studio KAMATAMA

Resultaten Ontwerparmarathon Koningsplein

Verscheidene teams zien het Koningsplein als ideale woonlocatie: dichtbij (of in?) het centrum met al zijn voorzieningen, maar toch beschut. 'Van een plek die niet werkt, omdat hij niet te vinden is, tot een plek die, omdat hij niet te vinden is, juist wél werkt', zoals in het voorstel van Luijten Smeulders Architecten te lezen is. Dit team ontwerpt een aantal 'urban villa's' in de zuidoost hoek van het Koningsplein, waardoor het een meer diffuse rand krijgt met kleinschalig groen en verschillende doorkijkjes. Team 2.012 ziet rondom een verkleind Koningsplein ruimte voor tijdelijke bewoning, in de vorm van een hotel (in de voormalige bibliotheek) en een woongebouw voor mensen in een 'tussenfase'. Publiek Ontwerp introduceert een nieuw stratenpatroon op het Koningsplein met kleinschalige woonbebouwing, waarbij het resterende plein wordt omgevormd tot 'Koningsplaats'. In vrijwel alle woonplannen is het Koningsplein een slag verkleind en staat het vooral ten dienste van de (nieuwe) bewoners. Buitenstaanders worden liever geweerd of in ieder geval aangemoedigd het Koningsplein slechts als doorgangsroute te gebruiken.

Een derde ontwikkelscenario voor het Koningsplein bestaat eruit rondom of op het plein het bestuurscentrum van Tilburg te huisvesten, in een poging de ambtenaren voor de Koningswei te behouden. Teams haken hiermee aan op plannen van de gemeente, zoals neergelegd in de 'Binnenstadvisie 2011-2020', om het 'winkelrondje' Heuvelstraat-

Stadhuisplein-Emmapassage te verbeteren. Hiertoe zal in Stadskantoor 3 winkelwarenhuis Primark gevestigd worden en verhuizen de ambtenaren naar het pand van de bibliotheek aan het Koningsplein. Aanleiding voor verschillende teams om ook de ambtenaren uit Stadskantoor 1 naar het Koningsplein over te hevelen, zodat hier een bestuurscluster ontstaat. Team K13 en Plein 24h vestigen het gemeentelijk ambtelijk apparaat en enkele andere diensten deels in de bestaande gebouwen rond het Koningsplein, maar daarnaast ook gedeeltelijk in nieuwbouw. In het plan van Plein 24h ontstaat hierdoor een 'stadskamer' van zestig bij zestig meter, die tevens voor culturele evenementen gebruikt kan worden. Het team hoopt hiermee de kloof tussen burger en overheid kleiner te maken. Wei 4 gaat hierin nog een stap verder door midden op het Koningsplein een vrijstaande raadzaal te ontwerpen als ultiem toonbeeld van transparant bestuur.

Sweet 17 probeert als enige team de bibliotheek voor de Koningswei te behouden door in een ultieme poging het gehele Koningsplein als 'groen biebplein' in dienst van deze functie te stellen. Verschillende teams schetsen een toekomstbeeld van het Koningsplein, waarin bovenstaande scenario's gecombineerd worden. In de meeste gevallen gaat dit combineren echter ten koste van de zeggingskracht van de plannen.

Missende schakel

Eén van de belangrijkste uitgangspunten in Jo Coenens masterplan voor Centrum-Zuid uit de jaren negentig is het creëren van een groene, informele route tussen Stadspark Oude Dijk en Moerenburg. Met de herontwikkeling van de Piushaven komt deze kralenketting van groene ruimten steeds meer binnen bereik te liggen. Hoewel ook Coenen in het Koningsplein een belangrijke schakel zag, is het plein door zijn beperkingen (parkeergarage onder het plein) echter nooit een groen plein geworden. Ook het feit dat de Factoriumtuin vanwege geldgebrek met hekken is afgesloten en de Muzentuin in het Kunstcluster vaak niet toegankelijk is, zorgt voor kinken in de kabel. Voor vrijwel alle teams is het van vitaal belang voor de stad, dat de 'groene loper', zoals enkelen de route noemen, optimaal beleefbaar is. Het Koningsplein krijgt dan ook bij driekwart van de inzendingen een (gedeeltelijk) groene invulling. De mate varieert van bomenrijen (Publiek Ontwerp), enkele groene perken (Wei 4), een glooiende tuin (SAAJ), een groot vierkant, golvend graslandschap met stadsbos (Sweet 17) tot een volledig groene, op de vroegere herdgangen geïnspireerde grasvlakte, waarvoor zelfs alle gebouwen rond het Koningsplein moeten wijken (Kings of Convenience). Over het algemeen is het groen vrij toegankelijk, waardoor het een aanwinst is voor alle bewoners en bezoekers van Tilburg. Team KEES gaat hierin het verst door binnen een ring van marktkramen

Team 15 | Buro van SAM

Team 12 | Publiek Ontwerp

Team 11 | Team XI

Team 16 | Team Grr-een

Team 17 | Sweet 17

Team 18 | Krachtgroen

Team 19 | Plein 24h

Team 20 | Kings of Convenience

een soort collectieve moestuinen te voorzien, die de markt bevoorraden. Er zijn echter ook ontwerpen die het groen een meer privaat karakter geven, zoals het geval is bij de binnentuinen van bouwblokken (Team K13 en Plein 24h) en de rotstui van Team 2.012 langs de Piusstraat. Enkele teams, zoals Team Grr-een en Team XI kiezen ervoor het plein zelf grotendeels stenig te houden, maar het aan te kondigen door bij de toegangen groen in te passen. Meerdere teams zien in het laten begroeien van de pergola van Jo Coenen een oplossing om het Koningsplein een groener karakter te geven. Uit eerder onderzoek is echter gebleken dat dit constructief niet mogelijk is.

Schaalsprong

Naast uiteenlopende programmatische en stedenbouwkundige uitgangspunten, is in de opbrengst van de Ontwerpmarathon een morfologische tweedeling terug te zien: voorstellen waarin het Koningsplein de pleinwanden van Van den Broek en Bakema (en daarmee zijn huidige schaal) behoudt, en plannen waarin een schaalverkleining van het plein wordt voorgesteld. Bij het behoud van de wanden, bestaat de ingreep over het algemeen in het versterken van het pleinvlak op zich, waardoor de randen minder bepalend worden. Dit geldt met name in de voorstellen van Wei 4, KEES, SAAJ en Buro van SAM.

De verkleining van het Koningsplein wordt in het grootste deel van de gevallen bereikt door de lagere bebouwing in de zuidoost hoek te slopen en de vervangende nieuwbouw verder het plein op te trekken. Soms in de vorm van gesloten bouwblokken (Publiek Ontwerp, Team K13 en Plein 24h) en in andere voorstellen op een meer diffuse wijze, zoals het geval is bij de 'gebouwslinger' van Team 2.012 en de losstaande blokjes van Luijten Smeulders Architecten.

Aanhaken of loskoppelen?

De centrale vraag die bij alle deelnemende teams terugkomt, staat los van bovengenoemde programmatische, stedenbouwkundige en morfologische verschillen. Moet het Koningsplein in de toekomst wel of geen onderdeel uitmaken van de binnenstad van Tilburg? Met andere woorden: kiezen we ervoor een extra, succesvol hoofdstuk toe te voegen aan de pogingen van de afgelopen halve eeuw of er juist mee te breken? Voor beide scenario's is wat te zeggen. In de afgelopen jaren is wellicht te krampachtig geprobeerd het Koningsplein aan het centrum te koppelen. Het heeft hierdoor nooit de kans gehad zichzelf als solitair plein te bewijzen en van de eigen kracht uit te gaan. Volgens Sweet 17 zorgt de 'bevrijding van het centrumjuk' ervoor dat een 'zachter programma met een zachtere uitstraling' op het Koningsplein te realiseren is. Een schaalverkleining in com-

binatie met woningbouw lijkt in dit geval het meest kansrijk: het Koningsplein als schakel tussen de binnenstad en de daar omheen liggende woonwijken.

Teams die het Koningsplein tot het centrum blijven rekenen, plaatsen zichzelf in de traditie van Bakema en Coenen. Ze zien over het algemeen de waarde van het plein als grootste stadsplein van Tilburg en zetten vaak de weekmarkt in als verbindend element. Team K13 verplaatst deze hiervoor iets noordelijker naar het plein achter het Paleis-Raadhuis, terwijl SAAJ een meer lineaire marktroute voorstelt, zoals die in meer traditionele, historische steden veel voorkomt. Ook de verplaatsing van het bestuurlijk centrum naar het Koningsplein wordt gezien als mogelijkheid om de connectie te versterken (Wei 4, Team K13 en Plein 24h).

Het blijkt lastig, afgaande op de uitkomsten van de Ontwerpmarathon, één van beide strategieën voor het Koningsplein de voorkeur te geven. Het is typerend dat de Ontwerpmarathon een winnaar oplevert, die elementen van beide scenario's in zich draagt. Wellicht een argument voor de toekomst om niet krampachtig voor één scenario te kiezen, zoals de afgelopen vijftig jaar is gedaan, maar juist de combinatie een kans te geven.

Juryrapport Ontwerpmarathon Koningsplein

De jury voor de Ontwerpmarathon Koningsplein bestaat uit specialisten op het gebied van stedenbouw (Gert Urhahn, Urhahn Urban Design), landschapsarchitectuur (Sylvia Karres, Karres en Brands Landschapsarchitecten) en architectuur (Joost Kühne, Kühne & Co Architectenburo). De jury wordt voorgezeten door wethouder van onder andere grondzaken, wonen en binnenstad Berend de Vries (D66). Architectuurhistoricus Leon Sebregts is secretaris van de jury en verantwoordelijk voor de verslaglegging.

Allereerst spreekt de jury haar waardering uit over de kwaliteit van de plannen. In slechts 24 uur is er veel werk verzet en zijn inspirerende oplossingen ontstaan voor het Koningsplein. Ontwerpers hebben zich in korte tijd de complexe stedenbouwkundige situatie van het plein en zijn omgeving eigen gemaakt. Het grote aantal deelnemers van buiten Tilburg maakt deze constatering extra prijzenswaardig. Ook heeft de jury waardering voor de wijze waarop verschillende teams in slechts vijf minuten hun plannen weten te presenteren. Het aantal goede sprekers noemt de jury 'opvallend'.

Elk team kiest ervoor te beginnen met een uitgebreide analyse van de stedenbouwkundige en programmatische inbedding van het Koningsplein in de stad. Afgezien van enkele wisselende accenten, komen de teams in grote lijnen op dezelfde conclusie uit: het Koningsplein is nooit een echt onderdeel geworden van de binnenstad en vormt tevens een onderbreking in de kralenketting van groene plekken, lopend van het Stadspark Oude Dijk naar Moerenburg. De ontwerpers zien de toekomst van het Koningsplein over het algemeen somber in door de uitholling van het programma, waarbij diverse functies (bibliotheek, stadskantoor, markt) mogelijk naar de Spoorzone zullen vertrekken. De eenduidigheid in de conclusies zorgt ervoor dat de jury op basis van de analyse nog geen voorkeur kan uitspreken voor één of meerdere van de teams.

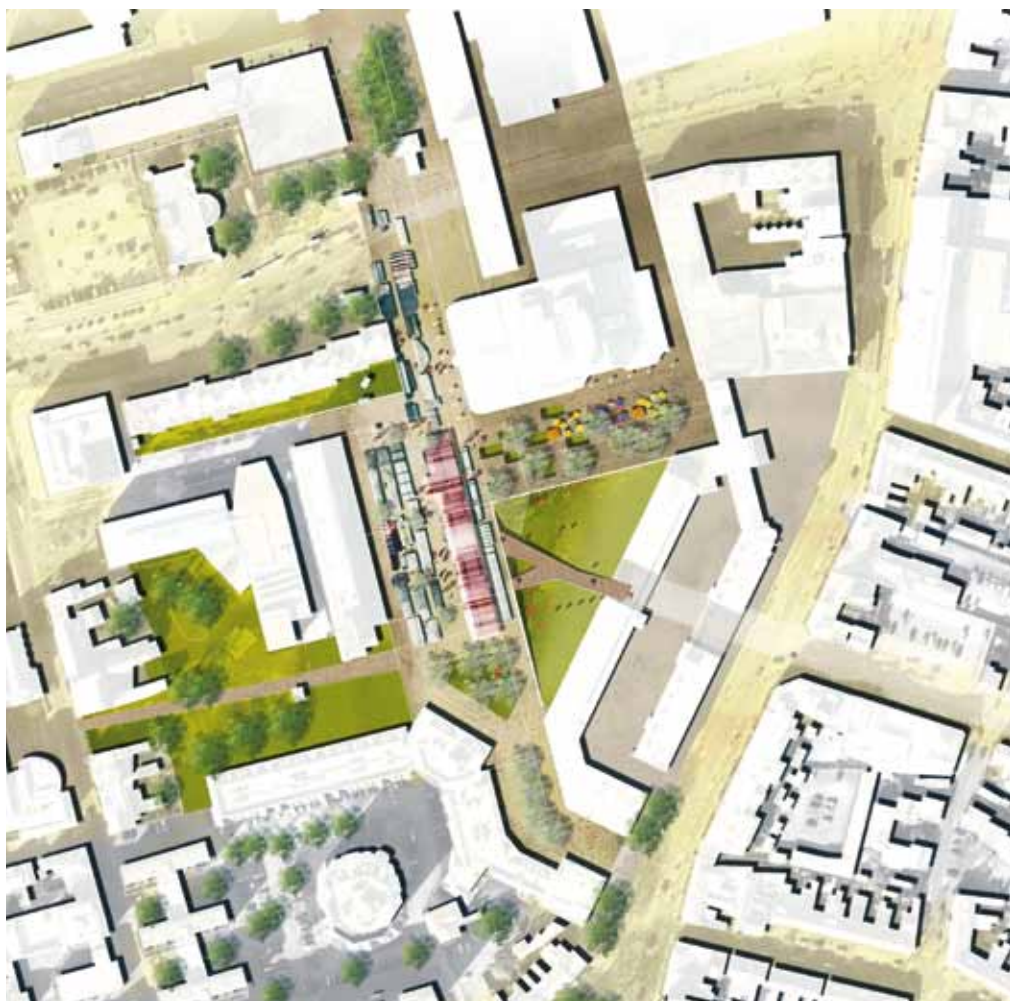
De gegeven ontwerp oplossingen voor het Koningsplein (en directe omgeving) zijn zeer divers, zowel qua uitwerking als qua presentatie. Stedenbouwkundig is er een tweedeling te zien tussen plannen die het Koningsplein voorgoed buiten het stadscentrum plaatsen en plannen die het Koningsplein voor het centrum proberen te behouden. Vertrekpunt voor de jury is het binnenstedelijke karakter van het Koningsplein, los van de programmatische ontwikkeling ervan. De juryleden zien kansen in het kleinschaliger maken van de pleinruimte en de verbinding met de groene ruimtes in de stad, letterlijk of gevoelsmatig. Deze uitspraak zorgt voor een eerste selectie.

Na een eerste ronde waarin alle plannen ter tafel komen, geeft de jury aan op het eerste gezicht geen duidelijke winnaar te kunnen aanwijzen. De plannen die overblijven hebben alle duidelijke kwaliteiten in zich, maar ook zeker tekortkomingen. Team K13, Team 2.012 en Luijten Smeulders Architecten zoeken de oplossing voor het Koningsplein in de transformatie van de randbebouwing, terwijl KEES, SAAJ, Buro van SAM en Plein 24h die zien in het versterken van de pleinruimte. Het plan van Krachtgroen springt in het oog, omdat het inzet op de analyse. Na een zorgvuldige tweede ronde, waarin de overgebleven plannen nogmaals uitgebreid ter sprake komen, besluit de jury naast de winnaar ook een eervolle vermelding toe te kennen.

De eerste prijs is toegekend aan SAAJ (Anne Seghers, Jetske Bömer, Pierre-Alexandre Marchevet en Sonja Kuijpers). Het plan van dit team sluit in de ogen van de jury het best aan op bestaande karakteristieken van Tilburg: een gebrek aan formele stedenbouw en een aaneenschakeling van bijzondere openbare ruimten en groene plekken. Het ontwerp vormt een schakel tussen de schaal van de Tilburgse binnenstad en die van het Koningsplein en maakt daarnaast op een mooie manier gebruik van de derde dimensie (hoogteverschillen). De jury heeft twijfels bij de 'procesgedachte' achter de plannen, maar ziet in de combinatie van de verschillende tussenstadia enkele fraaie oplossingen voor de problematiek van het Koningsplein. SAAJ wint een geheel verzorgde 'vintage architectuur-roadtrip' door Zuid-Frankrijk, aangeboden door Kooy Baksteencentrum.

Een eervolle vermelding is er voor Krachtgroen (Gudule Martens, Suzanne Loen en Vera van den Broek). Het team heeft het aangedurfd buiten de gebaande paden te treden en heeft enkele verfrissende scenario's neergelegd voor het Koningsplein. De jury betreurt echter het feit dat de programmatische plannen niet verder zijn uitgediept tot een ruimtelijk ontwerp.

Procesplan 'Stuwende Kracht' | SAAJ

Plannen

Team 1 | Team K13

Bram van de Sanden, Inge Thijssen, Kathy Marchand, Dennis Schijff

Team K13 heeft de opgave ruim opgevat en zich niet alleen beperkt tot het Koningsplein. Het verplaatsen van de markt van het Koningsplein naar het plein achter het Paleis-Raadhuis is op zich een goed uitgangspunt, evenals het 'afmaken' van het winkelrondje in het centrum. Het stedelijk weefsel dat op het Koningsplein voorgesteld wordt, is echter te massaal. Het aandeel kantoorruimte en voorzieningen in de nieuwe bouwblokken vindt de jury te groot, waardoor het gevaar bestaat dat het er 's avonds uitgestorven raakt. In combinatie met de smalle straatjes in het plan zal dit voor een onaangename sfeer zorgen. Helaas is er geen uitspraak gedaan over de invulling van de begane grond van de verschillende bouwblokken. Dit is jammer, want het beeld vanuit het stadscentrum (het kantoorgebouw achter de bibliotheek is door de rooilijn getrokken) is veelbelovend.

Team 2 | Wei 4

John van Lierop, Kim de Greef, Dorith van Gestel, Peter van Schie

Programmatisch is het een juiste keuze de functie van markt op het Koningsplein te houden en alle Tilburgse ambtenaren rondom het plein te huisvesten. De jury ziet in het 'permanenter' maken van de markt een goede oplossing om van het plein meer dan in de huidige situatie een trekker te maken. De gekozen ontwerpoplossing, een grootschalig driehoekig dak, is echter te radicaal. Er zijn twijfels over de invulling van de randen van de markthal. Daarnaast rijst

de vraag of de juiste ingrediënten op de juiste plek zijn toegepast, zoals het water rondom het woongebouw van Van Oers.

Team 4 | Team 2.012

Ruud van Aerde, Elles Borgert, Carry Rosenblatt Limpens, Taddeus van der Weegen

De keuze het Koningsplein tot een vierkant plein te verkleinen, is een geschikt middel om het plein beter te laten passen in de morfologische opbouw van Tilburg. De tijdelijke huisvesting rondom het plein (hotel, woongebouw voor de 'tussenfase') roept vraagtekens op. De vrees bestaat dat wonen aan het Koningsplein te vrijblijvend zal zijn en niemand de verantwoordelijkheid voor de woonomgeving op zich zal nemen. De jury begrijpt daarnaast niet waarom de groene zone van het woningbouwcomplex aan de buitenzijde, langs de drukke Piusstraat, is gesitueerd. Het draagt hierdoor niet bij aan de verblijfskwaliteit van het Koningsplein en een dergelijke groene rafelrand zorgt daarnaast voor problemen met onderhoud en veiligheid. Presentatietechnisch is het plan fraai uitgewerkt, maar het biedt inhoudelijk geen voldoende antwoord op de problematiek van het Koningsplein.

Team 6 | KEES

Edyta Wisniewska, Silvian van Tuyl, Evert Slootweg, Kevin Welling

Als één van de weinige teams laat KEES de randen van het plein intact. Sympathie is er voor de gedachte juist het plein op zich te versterken. In de presentatie zijn de gebruikte pictogrammen verhelderend (markt, kermis). Voor de markt biedt het plan een oplossing, maar de jury vraagt zich af hoe

het plan en de jaarlijkse kermis elkaar verdragen. Het idee om op het Koningsplein binnen een driehoek van marktkramen (volks)tuintjes te maken, speelt in op behoeften in de stad en de jury noemt het een 'verfrissend plan', maar als totaaloplossing voor de buurt en de stad Tilburg is het te minimaal.

Team 7 | Luijten Smeulders Architecten

Eva Vervoort, Martijn Bos, Menno Voss, Anneke Vervoort

Het plan 'Verborgten stad' buit op een goede manier het gegeven uit dat het Koningsplein een fijne plek is om te wonen. Het plaatsen van 'urban villa's' in de zuidoost hoek van het plein, zorgt ervoor dat het overgebleven deel van het Koningsplein zijn stedelijke allure behoudt, terwijl er daarnaast een wat diffuser stedelijk gebied ontstaat. Het ontwerp is in de ogen van de jury echter te veel een oplossing 'uit het boekje'. De jury ziet gelijkenis met het Funenpark in Amsterdam. Dit plan is echter in zijn geheel nieuw gebouwd, waarbij er een goede synergie tussen hoogbouw en urban villa's is gecreëerd. In het voor het Koningsplein voorgestelde ontwerp dreigen echter problemen te ontstaan op de plekken waar de woongebouwen van Van den Broek en Bakema en de nieuwe ingrepen elkaar raken. Twijfels zijn er verder over de vraag of het kleinschalige groen tussen de woonblokken voldoende bijdraagt om de connectie te leggen met de overige groene ruimten in dit deel van Tilburg.

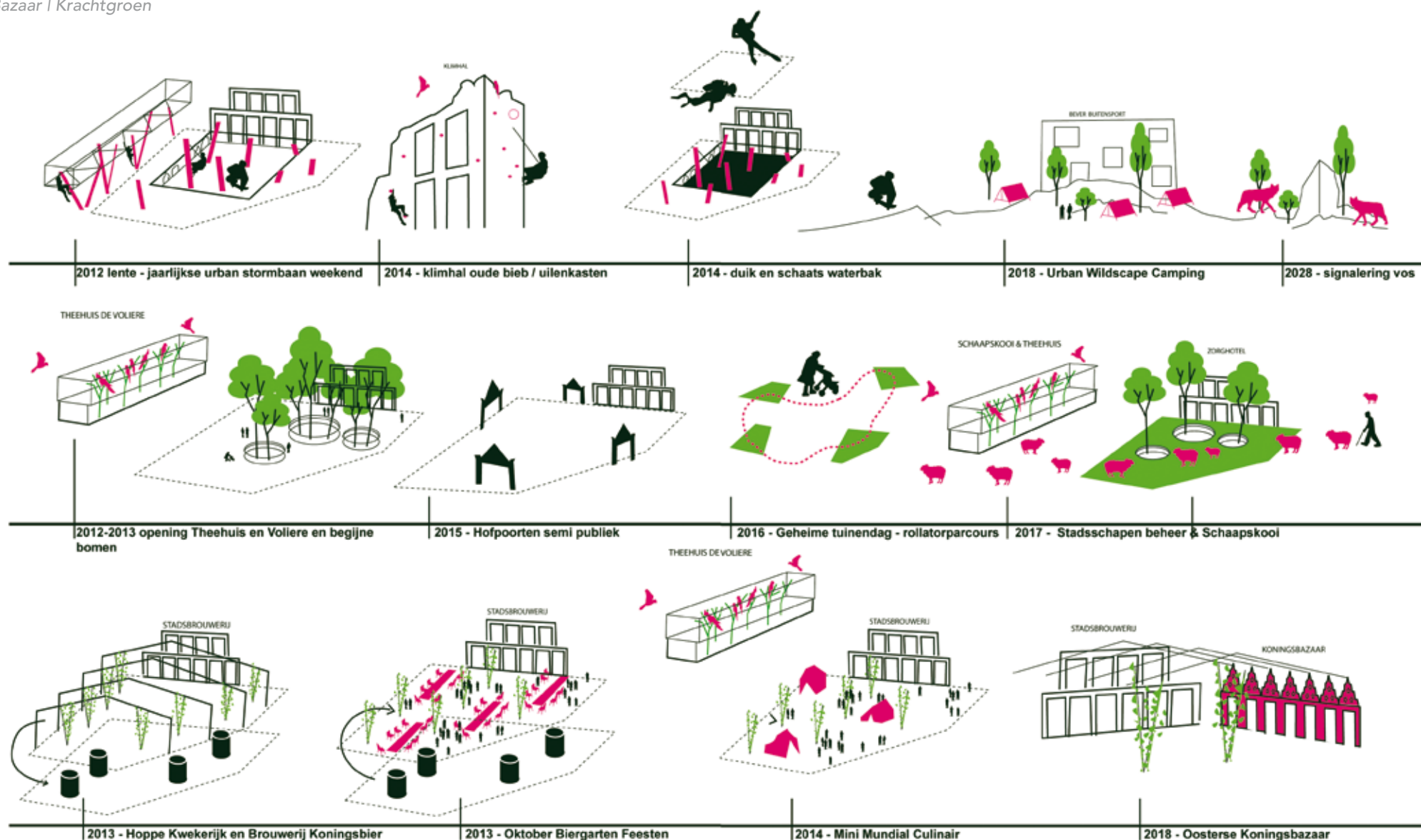
Team 9 | SAAJ | Eerste prijs

Anne Seghers, Jetske Bömer, Pierre-Alexandre Marchevet, Sonja Kuijpers

Het plan 'Stuwende kracht' heeft de insteek het Koningsplein op zichzelf kwalitatief sterker te maken, waardoor de randen kunnen gaan reageren op de kwaliteitsverbetering van het plein. SAAJ heeft ervoor gekozen duidelijk een 'procesplan' te maken met verschillende ontwikkelingsstadia. Deze benadering is wat betreft de jury weliswaar wat dwingend, maar levert een fraai eindbeeld op. De tweede fase in het scenario maakt het plan volgens de jury zwakker, aangezien de markt als trekker hier in zijn geheel verdwenen is. Het resultaat van de eerste fase is echter sterk en biedt een kansrijk antwoord op zowel de inpassing van het Koningsplein in de groene parelketting door de stad als het aantakken van het plein op de binnenstad. Het speelse karakter van de ingreep, onder andere door het toepassen van hoogteverschillen, past in het geheel van de stad die zich onder andere kenmerkt door een aaneenschakeling van verrassende binnentuinen. Daarnaast wordt de schaal van de plannen uit de jaren zestig niet verloochend. Een punt van kritiek is het gegeven dat voor (een deel van) de parkeergarage onder het Koningsplein een nieuwe plek moet worden gezocht, wat een hoge investering met zich mee zal brengen.

Prikkelende ontwikkelingsstrategieën voor het Koningsplein: Urban Survival, Begijnhof 2.0 en Biergarten meets Bazaar | Krachtgroen

Team 10 | Studio KAMATAMA
Karin Hendriks, Marjan Verboeket

Studio KAMATAMA is vergeleken met andere teams te lang in de analysefase blijven steken, waardoor de uitwerking in de presentatie onderbelicht blijft. De jury vermoedt dat het feit dat het team uit slechts twee personen bestond, hierin heeft meegespeeld. Uiteindelijk is als ontwerp te letterlijk een stippellijn (als route tussen verschillende groene ruimten) op een plattegrond als ‘groene loper’ uitgewerkt.

Team 11 | Team XI
Telma van Gestel, Leendert van Grinsven, Dennis van de Rijdt, Raymond Duivensteijn

Het plan van Team XI is van alle voorstellen qua investering misschien wel het eenvoudigst te realiseren. De jury is echter niet overtuigd van de oplossing het Koningsplein intiemer en meer besloten te maken door de toegangen dicht te zetten met groen. Het plein zal zich hierdoor nog meer dan in de huidige situatie onttrekken aan het stadsleven, terwijl dergelijke besloten plekken (zoals de Muzentuin in het Kunstcluster) al in de nabijheid aanwezig zijn. De invulling van het plein zelf wordt geheel open gelaten, terwijl hier volgens de jury toch enige sturing noodzakelijk is.

Team 12 | Publiek Ontwerp
Sander van der Ham, Mattijs van ‘t Hoff, Maaïke Maréchal, Sjoerd van Telgen

Het compacte plein als beëindiging van de binnenstad is een begrijpelijke oplossing. Volgens de jury probeert het plan ‘Koningsplaats’ het Koningsplein op een negentiende eeuwse wijze te ‘repareren’ met gesloten bouwblokken bestaande uit afzonderlijke pandjes. Het team keert hiermee terug naar de oude arbeidersbuurt Koningswei, maar dat is een gepasseerd station. Zelfs de Factoriumtuin wordt met woningen dichtgezet om het ideaal van een gesloten stadsbeeld te creëren. Schaalverkleining op zich zou een goed middel kunnen zijn, maar het is hier te abrupt ingezet. Het contrast tussen het bestaande en het nieuw toegevoegde schaalniveau is te groot, waardoor de grootschalige blokken van Van den Broek en Bakema een nog zakelijker uitstraling krijgen. Problematisch is de verhouding van de smalle achtertuinen tot de bestaande hoogbouw.

Team 15 | Buro van SAM
Frank van der Wiel, Joris van den Braak, Bas Backx, Gert Kwekkeboom

Het analytische deel van de presentatie van Buro van SAM laat volgens de juryleden te wensen over, aangezien het team niet in enkele woorden of beelden de eigen uitgangspunten uiteen weet te zetten. De jury heeft echter waardering voor de visie die uiteindelijk toch boven komt drijven. Het permanent maken van de markt en deze een vaste uitvalsbasis te geven, met de mogelijkheden tot groei (ook buiten het Koningsplein), kan een positieve bijdrage leveren aan de stad. Door de organische vormtaal van het plan ontstaat een nieuwe sfeer binnen de strakke belijning van het Koningsplein. De fraai uitgewerkte visualisaties lijken echter te suggereren dat er een nieuw winkelcentrum aan Tilburg wordt toegevoegd in plaats van een markthal.

Team 16 | Team Grr-eeen
Bram van Beurden, Johan van de Ven, Wiebe Rovers, Joost Konings

Het ontwerp van Team Grr-eeen blijft in de ogen van de jury te veel hangen in het schematische. De groene voorportalen of ‘stepping stones’ dragen onvoldoende bij om het Koningsplein, zoals het team graag ziet, onderdeel te laten uitmaken van de groene zone tussen Stadspark en buitengebied. Het opknippen van het groen en dit verspreiden rondom het Koningsplein, zorgt juist voor fragmentatie. Het plein op zich krijgt in de plannen geen toegevoegde kwaliteit.

Team 17 | Sweet 17
Remco Veerbeek, Bas van der Laan, Rien van Huis, Ian Officer

De uitgebreide en fraai vormgegeven analyse van Sweet 17 wekt verwachtingen. De uitwerking kan deze hoge verwachtingen echter niet waarmaken. Een vierkante, uitgestrekte grasvlakte is in de ogen van de juryleden niet de beste oplossing voor het Koningsplein. Dergelijke plekken zijn er op de groene route door de stad al voldoende, waardoor het plein functioneel geen nieuwe bijdrage levert aan Tilburg. Daarnaast voorziet men problemen met het gewicht van een tuin/park op het dak van de parkeergarage.

Team 18 | Krachtgroen | Eervolle vermelding
Gudule Martens, Suzanne Loen, Vera van den Broek

De extreme scenario’s die Krachtgroen voor het Koningsplein heeft ontwikkeld, ervaren de leden van de jury als prikkelend. Alle drie de thema’s zijn interessante benaderingen en schetsen mogelijkheden voor de invulling van het Koningsplein. De benadering van het team getuigt van de veranderende rol van de stedenbouwkundige / landschapontwerper: eerst kijken naar de context en de tijd proberen te doorgronden, zonder meteen met dé oplossing te komen. Dit laatste is wel meteen het manco van het team. Architectonisch is er geen uitwerking. De jury zou het zeer gewaardeerd hebben als één van de scenario’s meer ruimtelijk was vormgegeven.

Team 19 | Plein 24h
Johan Loeffen, André Kroese, Jan Pieter Bos

Zoals meerdere teams heeft ook Plein 24h de oplossing gezocht in het kleinschaliger (en vierkant) maken van het Koningsplein. De jury ziet de verbinding met de stad, door de markt richting het centrum uit te breiden, maar mist de aantakking op de groene route van Stadspark naar buitengebied. De juryleden typeren de ingreep die bestaat uit grootschalige, stedelijke en gesloten bouwblokken als ‘oldschool stedenbouw’, passend in de traditie van Van den Broek en Bakema, maar in deze tijd niet uitvoerbaar. De hoeken van het plein zijn te veel dichtgezet en de relatie tussen de bibliotheek en de nieuwe bebouwing is problematisch.

Team 20 | Kings of Convenience
Bas Horsten, Naomi Hoogervorst, Edwin Witte, Tom van Boggelen

De juryleden vinden het een originele gedachte de oplossing te zoeken in ‘ontbouwen’ in plaats van in verdichten. Realistisch gezien, is het in deze tijd echter te naïef gedacht om alle bebouwing rondom het Koningsplein te slopen en er een uitgestrekte weide voor in de plaats te leggen. Aangezien er op de plek van het Koningsplein nooit een herdgang is geweest, begrijpt de jury de keuze niet deze historische typologie als uitgangspunt te gebruiken voor de inrichting van het plein. De uitwerking van de grasvlakte met afzonderlijke functies in aparte, kleine huisjes is een te modieuze oplossing.

Colofon

Tekst	Leon Sebrechts
Redactie	Leon Sebrechts i.s.m. CAST (Evelien Pieters, Bas van der Pol, Inge Wolfs)
Vormgeving	Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk	Drukkerij Groels
Fotografie	Willie-Jan Staps
Beeld	Deelnemende teams Ontwerpmarathon Koningsplein

Met dank aan

De deelnemers, juryleden, inspirators en partners die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de Ontwerpmarathon.

Subsidiënten

Stimuleringsfonds voor Architectuur | Gemeente Tilburg

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwfonds ontwikkeling | Luijten Smeulders Architecten | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling | TBV Wonen | Tiwos | WonenBreburch | Heerkens van Bavel Bouwgroep

Sponsors

Bouwbedrijf André Doevendans | Lavertuur Planontwikkeling | Continu Detachering en Werving & Selectie | Bouwbedrijf Remmers | Bouwgroep Van der Weegen

Begunstigers

van aken architecten | Van Asten Doomen Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | Cofier Bouwontwikkeling MB | Van Esch | Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Hoogspoor Design Light | H-Kwadrant Architectuur | Van den Hout & Kolen architecten | De Kok Bouwgroep | Komar Vastgoed | LBB-Naber Makelaars | M30 Architecten | Adviesbureau Markslag Beljaars | Prince Project Management Bureau | Adviesbureau Vekemans | Rob Wagemakers landschapsarchitect | 't Heem

Word vriend van CAST!

Het is nu ook voor privépersonen mogelijk om CAST te ondersteunen. Wij vragen u als vriend(in) van CAST een jaarlijkse bijdrage van (minimaal) € 25,- .

Als vriend(in) van CAST geeft u blijk van uw belangstelling voor onze activiteiten en de architectuur en stedenbouw in de regio Midden-Brabant. CAST houdt u op de hoogte van de activiteiten, u ontvangt digitale en gedrukte berichtgeving en blijft ook in de toekomst deze onregelmatig verschijnende CASTverdieping ontvangen. In geval van uitzonderlijke en eenmalige bijeenkomsten geven wij u een korting op de toegangsprijs. Ook organiseert CAST eenmaal per jaar een exclusieve vriendenactiviteit. U krijgt hierover tijdig bericht.

Meld u nu aan als Vriend van CAST via een e-mail naar secretariaat@castonline.nl o.v.v. 'CAST vrienden'.

Procesplan ‘Stuwende Kracht’ | SAAJ

